

ŞAH İSMAİL VE GÜLİZAR HANIM HİKÂYESİ ALANYA VARYANTI ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME

A Comparative Investigation Regarding the Alanya Variant of Shah Ismail and Gulizar Story

Yavuz UYSAL*

Gazi Türkiyat, Bahar 2020/26: 165-185, DOI: 10.34189/gtd.26.010

Öz: Sözlü anlatı geleceğinin önemli bir parçası olan halk hikâyeleri içerisinde önemli bir yeri olan Şah İsmail hikâyeleri; tarikat şeyhliği, devlet adamlığı misyonlarının yanı sıra şairliğiyle de öne çıkan Safevi Deoleti hükümdarı Şah İsmail'in ismi etrafında oluşmuş anlatılardır. Bu hikâyeler; Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu'ya kadar yayılmıştır. Çeşitli yazma nüshalar ve sözlü varyantlar bu bölgelerde tespit edilmiş olsa da günümüzde sözlü kaynaklardan derlenen Şah İsmail hikâyelerinin bazı bölümlerinin unutulmaya başlandığı görülmüştür. Alanya'dan derlenen Şah İsmail Hikâyesi, gelenekteki zayıflamaya verilebilecek örneklerden bir tanesidir. Bu çalışmada ilk olarak halk hikâyeleri ile ilgili genel bilgiler verilmiş olup; daha sonra Şah İsmail'in hayatı ve edebi kişiliğinden bahsedilmiştir. Çalışma kapsamında ilk olarak motif ve epizot yapılarını incelediğimiz Milli Kütüphane Nüshası, Grek Nüshası, Süleymaniye Nüshası ve Alanya Varyantı ile ilgili kısa bir açıklama yapılmış, bu nüshaların ve varyantların kendi aralarındaki farkları açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sözlü anlatımlar, Halk hikayesi, Şah İsmail, motif, epizot.

Abstract: The stories of Shah Ismail, having a significant place in the folk stories as an important part of a narrative tradition, centers around Shah Ismail as the emperor of Safavid State, as a statesman, and religious sect sheik as well as a poet. These folk stories expanded over several regions such as Anatolia, the Balkan, and Middle East. Although various written and oral versions of these stories have been found in these regions, it is seen that compiled from such narrative and oral sources, some parts of the stories of Shah Ismail are about to be forgotten. The story of Shah Ismail compiled in Alanya can be an example to the ones which are being forgotten within the narrative tradition. In this study, a general introduction to the folk stories was provided first, and following this, the life and literary identity of Shah Ismail was given. In the study, the motives and episode structures of the story were analyzed by comparing the similarities and differences among National Library copy, Greek copy, Süleymaniye copy, and Alanya version.

Keywords: oral narrative, Folk Story, Shah Ismail, motive, episode.

GİRİŞ

Âşık veya meddah adlı sanatçılar tarafından kahvehane, köy odaları vb. insanların toplu hâlde bulunabileceği mekânlarda icra edilen halk hikâyeleri, Farklı kaynaklardan beslenmekle beraber, gelenek bakımından Türk Dünyasından

* Dr. Öğr. Üyesi, Alanya Alâeddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Alanya/ANTALYA. yavuz.uysal@alanya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1383-2055>, Gönderim tarihi: 17.04.2020 / Kabul tarihi: 19.05.2020.

günümüze çeşitli merhalelerden geçerek ve farklı kültürlerden etkilenecek oluşmuştur.

Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Hikâyeciliği adlı eserinde, halk hikâyelerinin destanın yozlaşmış bir versiyonu olmadığını, destanların da gördüğü vazifeleri içerisine alan orijinal bir anlatı türü olduğunu söylemiştir (2015:13). Bilim insanları halk hikâyeleri ile ilgili yaptıkları tanımlarda da bu hususu belirtmişlerdir. Ali Berat Alptekin, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı adlı eserinde halk hikâyelerini, "Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap- İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatımlardır (2009: 18)." şeklinde tanımlamıştır.

Hazırlamış olduğu doktora tezinde Mehmet Aça halk hikâyelerini; "Kahramanlık destanlarından sonra teşekkül eden ve nazım nesir karışımı bir yapı sergileyen, destanlara nazaran daha kısa ve gerçekçi, yerleşik hayat / düzen mahsulü metinleri karşılamak amacıyla kullanılmaktadır (1998: 3) şeklinde tanımlamıştır.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere farklı kültürlerden etkilenecek oluşan ve tamamı ile ortak Türk kültürünün ürünü olarak görebileceğimiz halk hikâyelerini araştırmacılar, kaynakları bakımından incelemişler ve bu hikâyelerin kaynakları ile ilgili çeşitli tasnifler oluşturmuşlardır. Bu tasniflerden biri Pertev Naili Boratav'a aittir. Boratav'ın tasnifi şu şekildedir.

1. Olmuş olaylar: Bunlar gerçekten yaşanmış olan hadiselerin etrafında ortaya çıkmışlardır. Bu tür hikâyelere Kuzeydoğu Anadolu'da "serküşte", "kaside"; Güneydoğu Anadolu'da ise "bozlak" adı verilmektedir.
2. Yaşamış veya yaşadığı, rivayet olunan âşıkların tercüme-i halleri: Bunlara, Âşık Kerem, Âşık Garib, Tahir Mirza, Kurbanı, Tufarganlı Aşık Abbas, Sümmani, Âşık Ali İzzet, Elesker gibi hikâyeler örnek verilebilir.
3. Köroğlu ve bu tipte diğer menkıbeler: Köroğlu kolları ve Köroğlu kollarına bağlı olan diğer kahramanlık hikâyeleridir.
4. Klasik manzum hikâyeler: Binbir Gece Masalları, Heft Peyker, Hüsrev ü Şirin, Leylâ vü Mecnûn, Yusuf u Züleyha (2015: 47).

Araştırmacılar Türk halk hikâyelerinin konuları ile ilgili çalışmalar da yapmışlar, hikâyelerin çıkış yerlerine ve biçimlerine göre farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ignác Kúnos, Nihad Sami Banarlı ve İsmail Habib Şevük bu çalışmalarını gerçekleştiren ilk bilim adamları olmuşlardır. Pertev Naili Boratav'da halk hikâyelerini konularına göre tasnif eden bilim insanlarındandı ve bu hikâyeleri üç ana başlık altında inceledi. Boratav'ın tasnifi şu şekildedir.

- I. Kahramanlık hikâyeleri II. Aşk hikâyeleri III. Bu kategorilere tamamen girmeyen hikâyeler: (2015: 43-44).

Ali Berta Alptekin, halk hikâyelerini konuları bakımından üç ana başlık altında incelemiş ve bu incelemeyi yaparken Azerbaycan sahası halk hikâyelerini de çalışmasına dâhil etmiştir. Alptekin'in tasnifi şu şekildedir.

- a) Sadece Türkiye'de tanınan âşıkların hayatları etrafında oluşan halk hikâyeleri
- b) Sadece Azerbaycan'da bilinen âşıkların hayatları etrafında oluşan halk hikâyeleri
- c) Anadolu, Azerbaycan ve diğer Türk boyları arasında bilinen âşıkların hayatları etrafında oluşan halk hikâyeleri (2019:54).

ŞAH İSMAİL'İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Erdebil Tekkesi şeyhi ve Safevi Devleti'nin kurucusu olan Şah İsmail, özellikle Çaldıran Savaşı'nda Yavuz Sultan Selim'e karşı giriştiği mücadele ile Türk tarihinde önemli bir yer edinmiştir. İyi bir devlet adamı olmasının yanında edebi bir kişiliğe de sahip olan Şah İsmail'in babası Erdebil Tekkesi Şeyhi Haydar'dır. Annesi, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Begüm'dür (Ergun 1946: 7). 17 Temmuz 1487 tarihinde Erdebil'de doğan Şah İsmail'in ailesinin bir nesepnamesi vardır ve bu nesepnameye göre Şah İsmail'in 32. dede babası Hz. Ali, 32. anne babası, Hz. Muhammed'dir (Ergun 1946: 13). Daha bir yaşında iken babası Şeyh Haydar'ın, Şirvan hâkimi Ferruh Yaser ve Akkoyunlu Sultan Yakup ile yaptığı savaşta ölmesinden sonra çok zor bir dönem geçiren Şah İsmail, abisi Şah Ali'nin öldürülmesi üzerine 13 yaşında Erdebil Tekkesinin başına geçmiştir. Yaşadığı coğrafyada oluşan siyasi karmaşıklıktan iyi yararlanan ve Kızılbaş Türkmenlerin desteğiyle askeri gücünü artıran Şah İsmail, 1502 yılı baharında Akkoyunlu Elvend Bey'in ordusunu Nahcivan yakınlarındaki Şerûr'da yenerek tahta oturmuştur. Bu dönemden sonra birçok savaşa giren, İran'ı hâkimiyeti altına alan Şah İsmail, Çaldıran savaşı (23 Ağustos 1514) dışında tüm mücadeleleri kazanmış, önemli bir komutan ve devlet adamı olduğunu kanıtlamıştır. Yavuz Sultan Selim'e karşı aldığı yenilgi sonrası, bir daha eski gücüne ulaşamayan Şah İsmail, son dönemlerinde devlet işlerini daha çok emirlerine havale edip, kendisi av ve eğlence ile meşgul olmuştur. 23 Mayıs 1524'te Tebriz'de vefat etmiş, cenazesi Erdebil'e defnedilmiştir (Gündüz 2010: 255).

Şah İsmail, devlet adamı hüviyetinin yanında iyi de bir şairdir. Hataî mahlasını kullanan şair, çağdaşları tarafından "Sahib-î Seyf û Kalem" olarak nitelendirilmiştir. Şah İsmail, genellikle Türkçe şiirler yazmakla birlikte Farsça ve az da olsa Arapça şiirler de kaleme almıştır (Ergun 1946: 18). Türkçe şiirleri o kadar başarılı görülmüştür ki Azeri edebiyatının onun döneminde olgunluk çağına ulaştığı söylenebilir. Şah İsmail'in şiirlerinde Çaldıran Savaşı'nın etkileri görülmektedir. Şah İsmail, bu savaştan önceki birçok şiirinde bir tarikat şeyhi, bir mürşit olarak ortaya çıkar (<https://islamansiklopedisi.org.tr/sah-ismail#2-edebiyat>).

ŞAH İSMAİL HİKÂYESİNİN NÜSHALARI

Şah İsmail, devlet adamlığı ve şairliği ile Türk edebiyatında ve tarihinde önemli yer edinmiş ve halkın muhayyilesinde çeşitli şekillerde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu sebeple halk hikâyelerinde sıkça karşılaştığımız bir karakter hâlini almıştır. Bu hikâyeler, Azerbaycan İlimler Akademisi Kütüphanesi'nde bulunan "Şah İsmail ve Taçlı Hanım" hikâyesinde olduğu gibi yaşanmış tarihi olaylardan meydana gelen bir olay örgüsüne sahip olabileceği gibi tamamen hayal ürünü ve mitolojik unsurları barındıran bir karakterde de olabilir (Macit 2018: 12). Şah İsmail, karakteri etrafında oluşan hikâyeler, Nilgün Gedik Çetin'in hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde belirlediğine göre, 1 yazma, 1 Cönk, 21 Latin harfli baskı ve muhtelif zamanlarda tespit edilip yayınlanan 13 metindir (Çetin 1998: 22-25). Bizim incelediğimiz Grek harfli nüsha, yukarıda belirttiğimiz sayılara dâhil değildir.

Çalışmamızın kapsamını 3 farklı nüsha ile 1 varyant oluşturmaktadır. Bunlar, "Alanya Varyantı", " Milli Kütüphane Nüshası", " Süleymaniye Nüshası" ve " Grek Nüshası" olarak adlandırdığımız, Grek harfleriyle Türkçe olarak 1909'da Atina'da yazılmış "Hekâye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanım" adlı eserlerdir. Şah İsmail hikâyesinin Alanya varyantı, diğer nüshalardan kısadır. Padişahın çocuksuzluğu, Şah İsmail'in ilk gençlik yılları ve eğitimiyle ilgili epizotlar ile Şah İsmail'in babasının gelinleri hakkındaki düşüncelerini anlatan olaylar, hikâyede yer almamaktadır. Bu durum sözlü gelenekten derlenen Alanya varyantının toplum muhayyilesinde unutulmaya başladığını göstermektedir. Ayrıca Şah İsmail ve sevgilileri dışındaki hikâye kahramanlarının isimleri, Alanya varyantında yoktur. Yer adları vb. isimlendirmeler de bu varyantta yer almamaktadır. Şah İsmail ile Gülizar'ın ayrılıkları da aile bireylerinin çabaları ile değil, Gülizar'ın yörük olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Hikâyedeki kahraman kadrosu diğer nüshalara göre azdır.

Grek harfleriyle 1909 yılında Atina'da yazılan "Hekâye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanım" varyantı Milli Kütüphane'de bulunan yazma eserle büyük benzerlikler göstermektedir. Bu iki nüshanın epizot yapılarını, hikâyelerin içerisindeki bulunan şiirleri incelediğimizde birbirlerinden etkilenilerek oluşturuldukları görülmektedir. Olay örgüsü ve karakterlerin isimleri de aynıdır. Ancak Grek nüshasında bazı bölümlerin anlatımı ya da bazı sahnelerin tasviri, eksiktir ya da müstensih tarafından yapılmak istenmemiştir.

Milli Kütüphane Nüshası çalışmada, "Şah İsmail ile Gülizar Hanım" adını taşımaktadır. Yazma, Ankara Milli Kütüphanesi Yz. A2878-5 numarada kayıtlı, 78a-78b sayfaları arasında yer almaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Grek nüshası ile birçok noktada benzerlik göstermektedir.

NÜSHALARIN EPİZOT YAPISI

Bu bölümde, Şah İsmail hikâyesinin dört farklı varyantının epizot yapıları karşılaştırılacaktır. Bu varyantlar, Grek Nüshası (GN), Ankara Milli Kütüphane Nüshası (MKN) Alanya Varyantı (AV) ve Süleymaniye Nüshasıdır (SN). Varyantların benzerlik ve farklılıklarını belirtirken, yukarıda parantez içinde belirttiğimiz kısaltmalar kullanılmıştır. Hikâyelerin epizotlarını Faruk Çolak'ın *Şah İsmail Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme* adlı doktora tezinde oluşturmuş olduğu tasnife uygun şekilde yapacağız. Bu tasnif şu şekildedir:

1. Kahramanın Ailesi ve Memleket
2. Kahramanın Babasının Gurbete Çıkışı
3. Derviş ile Karşılaşma:
4. Kahramanın Babasının Gurbetten Dönüşü
5. Kahramanın Doğuşu
6. Kahramanın İsim Alması
7. Kahramanın Eğitimi
8. Ava Çıkma
9. Sevgili ile Karşılaşma
10. Kahramanların Birbirine Âşık Olması
11. Dünür Olma
12. Kahramanın Gurbete Çıkışı a:Gülperi ile karşılaşma b:Arapüzengi ile karşılaşma c: Hind'e varış d: Gülizar ile buluşma
13. Kahramanın Gurbetten Dönüşü
14. Kahramanın Babasının Oğlu ve Gelinleri Hakkındaki Düşüncesi
15. Sonuç (Çolak, 1994; 39-40).

Kahramanın Ailesi ve Memleket: MKN, SN, GN ve AV'nda Şah İsmail'in aile bireylerinin isimleri verilmemiştir. Hikâyelerden SN'nda Şah İsmail'in babası Bağdat'a benzer bir memleketin hükümdarı olarak nitelendirilirken, MKN ve GN'ndaki hikâyelerde Kandihar(Kandehar) Şehrinin padişahı olarak tanıtılmıştır. AV'da ise sadece padişah olduğu belirtilmiş ülke ismine yer verilmemiştir.

Kahramanın Babasının Gurbete Çıkışı: MKN, SN, GN'larında kahramanın babası gurbete çıkmaktadır. Bu nüshalardan GN'sında padişah, çocuğu olmadığı için dertlidir ve derdini vezirine anlatıp, vezirinden seyahate çıkma tavsiyesi alır. Bunun üzerine padişah, veziri ile birlikte derviş kılığına girerek seyahate çıkar. MKN'da padişah, vezirinden tavsiye almaz. Vezirini de yanına alarak derviş kılığında seyahate çıkar. SN'nda padişah, yerine vezirini vekil bırakarak, tek başına dervişliğe gider. AV'nda yukarıda bahsettiğimiz doğrultuda bir motif bulunmamaktadır.

Derviş ile Karşılaşma: MKN, SN, GN nüshalarında derviş ile karşılaşma motifi ortaktır. SN'nda tek başına yola çıkan padişah, yolda derviş ile karşılaşır. Derviş, padişahı tanır. Bunun üzerine padişah dervişten yardım ister. Derviş, doğacak çocuğun ismini kendisinin koymasına şartıyla padişaha yardım eder. Ona bir elma verir. GN ve MKN nüshalarında da yaşanan olaylar aynıdır; ancak MKN ve GN

nüshalarında padişahın yanında veziri de vardır. Çocuksuzluğa derman arama motifi, AV'nda bulunmamaktadır.

Kahramanın Babasının Gurbetten Dönüşü: MKN, SN ve GN'larında kahramanın babasının gurbetten dönüşü motifi ortaktır. SN'nda Padişah, dervişten elmayı alıp saraya geri döner. Akşam vakti olduğunda elmayı üçe bölüp, bir dilimini hanım sultana verir. Bir dilimini kendisi yer ve bir dilimini de kısırağına verir. MKN ve GN'nda da benzer bir olay örgüsü vardır; ancak bu nüshalarda padişah, elmanın kabuğunu soyup ikiye bölmekte, bir dilimini kendisi yemekte, diğer dilimini de hanım sultana vermektedir. Elmanın kabuğunu da mahir kısırağına yedirmektedir. Çocuksuzluğa çare arama motifi, AV'nda bulunmamaktadır.

Kahramanın Doğuşu: MKN, SN ve GN'nda elmayı yiyen sultan ile kısır hamile kalır ve dokuz ay dokuz gün sonra doğum yaparlar. AV'nda olağanüstü doğum motifi bulunmamaktadır.

Kahramanın İsim Alması: MKN, GN ve SN'nda kahramanın isim alması motifi görülmektedir. MKN ile GN'nda Şehzade, altı- yedi yaşlarında önce annesine, sonra padişaha neden isminin olmadığını sormakta, kendisine isim konulmasını istemektedir. Padişah, Şehzadeye isimsiz oluşunun sebebini anlatarak, göndermektedir. Şehzade, on beş yaşına girdiğinde, eğitim gördüğü mahzenden çıkar ve ava gitmek ister. Bunun üzerine padişah, “-Rical-i kibarı toplayın, çocuğa ad koyalım!” der. Ad koymak için toplanıldığında, derviş gelir; “-Çocuğun ismi Şah İsmail, tayın adı da Kamer tay olsun!” der ve ortadan kaybolur. SN'nda olaylar benzer gelişmeyle birlikte çocuk yedi yaşındayken babasından ad koymasını istemez. Çocuk on üç veya on beş yaşına geldiğinde, padişahın meclisindekiler çocuğa ad koymak ister; ama padişah kabul etmez. Derviş bu sırada padişahın huzuruna gelir, padişahın hürmet görür ve çocuk ile taya ismini vererek kaybolur. AV'nda ad koyma ile ilgili motif bulunmamaktadır.

Kahramanın Eğitimi: MKN ve GN'larında kahramanın eğitimi epizodu aynıdır; ancak SN ve AV'nda Şehzadenin eğitimi ile ilgili herhangi bir ibareye yer verilmemiştir. MKN ve GN nüshalarında Padişah, Şehzade'nin eğitimi için bir hoca bulunmasını emreder. Danyal Hoca bulunur ve şehzadenin yeryüzünde eğitim göremeyeceğini yer altında görmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerinde şehzade için bir mahzen yaparlar ve şehzade burada on beş yaşına kadar eğitim görür. Türlü ilimlerde kendini geliştirir.

Ava Çıkma: MKN, GN, SN ve AV'nda kahramanın arkadaşlarıyla birlikte ava çıkması motifi bulunmaktadır. AV'nda Şah İsmail girdiği bir savaştan galip gelmiş, avlanmayı seven bir kahraman olarak anlatılmaktadır. SN'nda padişah, Şah İsmail'i evlendirmek ister ama başarılı olamaz. Bunun üzerine Şah İsmail, birkaç gün sonra kendisi gibi genç atlıları da yanına alarak, bilinmeyen diyarlarda avlanmak için yola çıkar. MKN ve GN'nda eğitimi sonrası mahzenden çıkan şehzade, yanında tazı ve şahini olan atlı bir yiğit görür ve Danyal Hoca'dan bunları ister. Danyal Hoca durumu padişaha anlatır.

Padişah, şehzadenin ismi de koyulduktan sonra yanına on beş-yirmi adam vererek ava çıkmasına izin verir.

Sevgili ile Karşılaşma: MKN, GN, SN ve AV'nda sevgili ile karşılaşma epizodu farklılıklar göstermesine rağmen ortaktır. AV'nda Şah İsmail, çeşme başında Yörük kızı ile karşılaşır ve ikisi birbirlerine âşık olur. Birbirlerine nişan vererek hemen ayrılırlar. MKN ve GN'de Şah İsmail, arkadaşlarıyla beraber ava çıkar, bir çeşme başına gelir ve burada geceler. Gece Şah İsmail'e aşk dolusu içirilir. Şah İsmail, sabah kalktığında avlanmaya devam eder. Av esnasında bir ceylan görür ve peşine düşer. Bu ceylan, kaçarak bir çadıra girer, Şehzade'de o çadırın önüne gelir. Çadırdan güzel bir kız çıkar ve birbirlerine âşık olurlar. Şehzade güzel kızı görünce bayılır. Kız, yanındaki koca karıdan yardım ister ve koca karı, kızı “-Göğüslerini oğlanın gözlerine sürersen, oğlan uyanır.” der. Kız, koca karının dediklerini yapar ve Şah İsmail uyanır. Birbirlerine olan aşklarını ifade ederler. SN'ında Şah İsmail ve arkadaşları ceylan sürüsü ile karşılaşır. Şah İsmail, boynunda zincir olan ceylanın peşine düşer; uzun süre ceylanın arkasından gider ve ceylan bir çadırın içine girer. Şehzade, çadırın önüne gelir. Onu, ak saçlı bir kadın karşılar ve şehzadeyi çadıra davet eder. Şehzade, ceylanın peşinden gitmek için daveti reddeder. Ak saçlı kadın, ceylanın kızı olduğunu, babasının Şeyhü'l Arab olduğunu, kızın sihir büyü eğitimi aldığını, don değiştirebildiğini ve kızın yaptığı hırsızlıklarla geçindiklerini söyler. Şah İsmail içeri girip kızı görür ve ona âşık olur. Görüldüğü gibi nüshalarda sevgili ile karşılaşma epizodu birbirine benzer hadiselerden oluşmaktadır. SN'nda kızın evini yaptığı soygunlarla geçindiriyor olması ve Şehzade'nin bayılmaması ana farklılıkları oluşturmaktadır.

Kahramanların Birbirine Âşık Olması: GN ve MKN'nda kahramanların birbirine âşık olma epizodu aynıdır. Şah İsmail ve Gülizar bir gün önceden birbirlerini rüyalarında görmüş, dolu içerek âşık olmuşlardır. Çadırdaki karşılaştıklarında ise Şah İsmail bayılmış ve Gülizar hatun, koca karının tavsiyesine uyarak göğüslerini Şah İsmail'in gözlerine sürerek uyandırmıştır. Bunun üzerine sevgililer birbirlerine nişane vererek (altın yüzük ve altın tarak) ayrılmışlardır. AV'nda Şah İsmail ile kız çeşme başında karşılaşmışlardır. Birbirlerine âşık olan sevgililer, hemen birbirlerine nişanlarını vererek ayrılmışlardır. SN'nda ise GN ve MKN'nda olduğu gibi ceylanın arkasından giden Şah İsmail, kızın annesi sayesinde aradığı ceylanın kız olduğunu anlar ve kız ile birbirlerine âşık olurlar. Kız, Şah İsmail'e mendilini, Şah İsmail, kızı yüzüğünü nişane olarak verir. Sonra Şah İsmail, çadırdan ayrılıp arkadaşlarının yanına döner.

Dünür Olma: Dünür olma epizodu incelediğimiz nüsha ve varyantlarda farklı şekillerde gerçekleşmektedir. AV'nda Şah İsmail, Gülizar'ı görüp âşık olduktan sonra sarayına döner. Şah İsmail, annesi tarafından evlendirilmeye çalışılır ama kimseye bakmaz. Gülizar'ı gördüğü çeşme başına gider; ama bulamaz ve sevdiğini aramak için yola çıkar. Yolda Gülperi'yle karşılaşır. Kızın isteği üzerine abilerini görür ve

Gülperi'nin abileri, kız kardeşlerini Şah İsmail'e verirler. MKN'nda Şah İsmail, kızıdan nişane aldıktan sonra sarayına geri döner; ancak suratu solgundur, dertlidir. Padişah sebebini merak eder. Şah İsmail'in yanında ava giden arkadaşları durumu padişaha anlatır. Padişah, bunun üzerine adam göndererek Şah İsmail'in ava çıktığı yere baktırır ve orada Türkmenlerin yaşadığını öğrenir. Bu sırada Türkmen Beyi otlak izni için padişahın huzuruna gelmek istemektedir. Padişah O'nu huzuruna kabul eder ve Türkmen Beyi'nden kızını ister. Türkmen Beyi kızını verir; ancak kızın annesi kızını vermek istemez ve obasını alır başka memlekete götürür. GN'nda da olay aynı şekilde gerçekleşir. SN nüshasında Şah İsmail'in âşık olduğu kızın babası Şeyhü'l Arap'tır. Şah İsmail, saraya geldikten sonra aşk hastalığına düşer. Sebebini merak eden padişah, Şah İsmail'in amcasının kızı aracılığıyla durumu öğrenir. Şeyhü'l Arap'ı saraya çağırır. Şeyhü'l Arap, üç oğluyla birlikte yola çıkar ve saraya geldiğinde, padişah tarafından çok iyi ağırlanır. Padişah Şeyhü'l Arap'tan kızını ister. Şeyhü'l Arap, kızını verir ve kızının vekili olarak Şah İsmail'le kızını nikâhlar. Nikâhın ardından Şeyhü'l Arap, evine geri döner. Kızın, 7 tane abisi vardır. Babasıyla gitmeyen dört erkek kardeş babalarına karşı gelir ve kız kardeşlerini Şah İsmail'e vermek istemezler. Şeyhü'l Arap oğullarını ikna edemez ve Şah İsmail'in ülkesinden kaçarlar.

Kahramanın Gurbete Çıkışı: AV'nda Şah İsmail, Gülizar'ın hasretine dayanamayıp tekrar onu gördüğü yere gider, ancak Gülizarı bıraktığı yerde bulamaz; çünkü Gülizar Yörük kızıdır ve başka memleketlere göçmüşlerdir. Bunun üzerine Şah İsmail, kızı aramak için gurbete çıkar. SN'nda Şah İsmail ile Gülizar'ın nikâhı kıyılmıştır. Şah İsmail, helalini görmek ister. Gülizar'ı ilk gördüğü yere gider; ama kimseyi bulamaz. Gülizar'ı abileri kaçırmıştır. Gülizar, bir ocak taşının altına mektup sıkıştırmıştır. Şehzade mektubu bulur. Mektupta Gülizar'ın Halep ya da Şam'a götürüldüğü yazmaktadır. Bunun üzerine Şah İsmail saraya geri dönüp hazırlığını yapar ve yola çıkar. GN ve MKN'nda ve SN'nda olaylar benzerlik gösterir. Şah İsmail saraya gelir, yola çıkmak ister ve babasına söyler. Babası izin vermese de yola çıkar. Kamertay'ı ahırdan alır. Annesi önüne geçer, kale kapılarını kapattırır; ama oğlunu durduramaz. Şah İsmail, kale kapısını kırarak yoluna devam eder. Olay örgüsünün bundan sonrasını 4 başlık altında inceleyebiliriz.

a. Gülperi ile karşılaşma: AV'nda Şah İsmail, bir diyara varır. Burada ağlayarak tezgâh işleyen Gülizar'ı görür. Gülizar, Şah İsmail'i görünce âşık olur ve yedi kardeşinin savaşta olması sebebiyle ağladığını söyler. Şah İsmail de Gülizar'a âşık olmuştur ve Şehzade, kızın abilerini bulmak için yola çıkar. Gülizar'ın abilerini bir orduyla savaşırken bulur. Yardım edip onları kurtarır. Hepsi birlikte Gülizar'ın yanına giderler. Gülizar'ın abileri Şehzade'ye kız kardeşlerini vermek isterler. Şah İsmail, kabul eder ama Gülizar'ın aşkı için yola çıkması gerektiğini söyler. Kızın abileriyle sözleşip yola çıkar. GN ve MKN'nda olaylar birbirine çok benzerdir. Şah İsmail bir müddet yol gittikten sonra önüne bir saray çıkar. Şah İsmail bu saraya girer ve içeride peri kızı ile karşılaşır. Kız, Şah İsmail'i görünce, ona âşık olur. Şah İsmail'de kızı sever. Şah İsmail, kıza üzgün olmasının sebebini sorar. Kız, "Abilerinin devler ile savaşmaya

gittiğini ve iki abisinin rüyasında vefat ettiğini gördüğünü” söyler. Şah İsmail, kızın abilerinin savaştığı dağa gider ve devleri öldürerek kızın abilerini kurtarır. Şah İsmail ile Abileri saraya geri dönerler, kahve içerler. Gülperi'nin abileri kahve içerken Gülperi'yi Şah İsmail'e vereceklerini söylerler. Şah İsmail kabul eder ve kızla ikisinin nikâhı kıyılır. Birlikte güzel vakit geçirirler. Şah İsmail, bir süre sonra ah çeker, gitmesi gerektiğini söyler. Kız, kabul eder ve Şah İsmail, tekrar yola revan olur. SN'nda ise olaylar biraz farklıdır. SN'nda Şah İsmail'in önüne yolda bir saray çıkar. Şah İsmail, saraya girer ve bir peri kızı görür. Şah İsmail, kıza neden yalnız olduğunu sorar. Kız, Müslüman peri padişahının kızı olduğunu, üç abisi olduğunu ve Frenk peri padişahının kendisini istemesi ve abilerinin de bunu kabul etmemesi sebebiyle, abilerinin Frenk peri padişahının oğlunun askerleriyle savaştıklarını anlatır. Şah İsmail, kızın abilerinin yanına gitmek ister. Kız, bu gece dinlenmesini söyleyerek Şah İsmail'in kalmasını sağlar. Gece'yi ortalarında bir kılıç ile beraber uyuyarak geçirirler. Sabahleyin Şah İsmail'e kız yol gösterir. Şah İsmail peri kızının abilerini bulur. Kızın abileri yemek yemektedir. Şah İsmail'i de yemeğe davet ederler. Şah İsmail, savaşı kendisine bırakmaları şartıyla kızın abilerinin isteğini kabul eder ve yemeğini yedikten sonra bir dev ile savaşır, onu öldürür. Bu devden sonra iki yüz askeri daha öldürerek savaşı kazanır. İkinci gün de askerlerle savaşmaya devam eden Şah İsmail'in mecali kalmaz. Bunun üzerine Şah İsmail, atı Kamberta'dan yardım ister. At onu bir dağa çıkarır. Baygın olan Şah İsmail'e Hızır yardım eder. İyileşen Şah İsmail geri döner. O gece dinlenir ve ertesi sabah yeşil çadıra vurduğu bir kılıçla tüm düşmanları öldürür. Bu şekilde kızın abileri savaştan kurtulur. Kızın büyük abisi kardeşini saraya gönderir, “-Saray yıkılmış mı bak gel. Yıkılmışsa kızı öldür, kanlı gömleğini getir!” diye yollar. Kızın küçük abisi görür ki saray yıkılmış. Kıza sorar, kız da Şah İsmail'in yıktığını söyler. Bunun üzerine büyük abileri yaşananları öğrenir; Şah İsmail'e kardeşini vermek ister. Şah İsmail kabul eder ve kardeşler vekil olarak peri kızı ile Şah İsmail'in nikâhını kıyarlar. Gece olduğunda Şah İsmail, kızla zihafa girer; ancak yolculuğa çıkacağı ve ölebilmek ihtimali olması sebebiyle kıza dokunmaz. Bu durumu anlatarak kızdan ayrılır ve yola çıkar. Kız da durumu abilerine anlatır.

b. Arapüzengi ile karşılaşma: AV'ında Gülperi'den ayrılan Şah İsmail, bir ülkeye varmış ve o ülkede bir ağanın yanında çalışmaya başlamıştır. Gittiği ülkenin ordusu sahrada günlerdir savaşmaktadır. O ülkenin geleneği gereği büyük savaş başlamadan, iki ordudan da birer yiğit teke tek dövüşürlermiş. Şah İsmail, savaşa katılmış görmüş ki koskoca orduya siyah giyimli bir kişi meydan okumaktaymış. Bu kişi Arap'mış ve herkesi öldürmekteymiş. Şah İsmail bu Arap'a meydan okumuş ve onu alt etmiş, öldürecekmiş ki Arap yüzünü açmış. Şah İsmail, Arap'ın dünya güzeli bir kız olduğunu görüp, hayrete düşmüş. Bunu gören kız, hamle yaparak Şah İsmail'i altına alıp boğazına bıçağı dayamış ve Şehzade'ye, yüzümü ilk gören, kendisini ilk alt edenin o olduğunu, Şah İsmail'in kendisiyle evlenmesini istediğini söylemiş. Şah İsmail, hamle yaparak Arapüzengi'yi altına almış ve kılıcını boynuna dayamış. Arapüzengi ile savaşan ordunun hükümdarını kıza öldürmesi için çağırılmış. Hükümdar

yaklaştığında ansızın kızı salıvermiş ve kız hükümdarı öldürmüştü. Bunun üzerine Şah İsmail kızı da yanına alarak hemen savaş meydanından kaçmış. SN'nda Şah, İsmail, Gülperi'den ayrıldıktan sonra bir ay yol gider ve karşısına bir dağ çıkar. Dağda, *Dönüşü olmayan yol!* yazmaktadır. Yoluna devam eden Şah İsmail, binlerce çadır görür ve en büyük olan çadıra girer. Çadırda yemekler vardır. Yemeklerden yiyen Şah İsmail, uykuya dalar. Gece bir atlı çadıra gelir. Şah İsmail'den hesap sorar ve savaşmak ister. Şah İsmail, bir sonraki gün savaşabileceklerini söyler. Ertesi gün olur. Atlı, güreşmek ister. Eğer yenerse Şah İsmail'i kölesi yapacaktır. Güreşmeye başlarlar. Yedi gün güreşirler ve Şah İsmail, Allaha dua ederek iki defa Atlı'yı kaldırmaya çalışır, üçüncüsünde kaldırıp yere vurur. Tam öldürecekken Atlı, göğüslerini açar. Bunu gören Şah İsmail, kızıdan ellerini çeker. Kız, Şah İsmail'e, Allah'a dua ettiğini ve kendisini yenen ile Allah katında nikâhının olduğunu söyler ve Şah İsmail'i çadırına götürür, üstünü değiştirir. Şah İsmail, kızın diğer iki sevgilisinden daha güzel olduğunu düşünür. Şah İsmail başından geçenleri, sevdiği kızı bulması gerektiğini anlatır. Kız, Şah İsmail'e yardım etmek ister ve ertesi gün beraber yola çıkarlar. GN ve MKN'nda Arapüzengi ile Şah İsmail arasında geçen olaylar çok benzerdir. Gülperi'den ayrılan Şah İsmail, kırk gün yol gider; gittiği yerde çadırlarla karşılaşır ve birine girip baktığında, kanlı pilavı görür yemeye başlar. Arapüzengi gelir. Şah İsmail'den hesap sorup onunla savaşmak ister. Şah İsmail ile Arapüzengi savaşır ve Şah İsmail, Arapüzengi'yi yener. Arap'ın üstüne çıkıp nikabını açar. Arapüzengi'nin ayın on dördü gibi güzel bir kız olduğunu görüp ona âşık olur. Arapüzengi, Şah İsmail'e yenildiği için onunla evlenmek ister ve kızın sarayına giderler bir süre vakit geçirirler. Şah İsmail, Arapüzengi'ye durumu anlatıp gitmek isteyince Arapüzengi, Şah İsmail'i yalnız bırakmaz ve beraber yola koyulurlar.

c. Hind'e varış: GN ve MKN'nda Şah İsmail, Arapüzengi ile birlikte Hind Devleti'ne giderler. Bir yaşlı kadının evinde kalırlar; o kadından, Gülizar'ın Hind padişahının oğluyla düğünü olduğunu öğrenirler. Şah İsmail, Gülizar'dan aldığı altın tarağı yaşlı kadına vererek, Gülizar'a gönderir. Yaşlı kadın, Şah İsmail'den aldığı nişaneyi kızı verir. Gülizar, nişaneyi görünce, yaşlı kadını misafir eder. Yaşlı kadınla Şah İsmail'e haber gönderir. AV'nda da Şah İsmail, Arapüzengi ile yola çıkar Hindistana gider. Bir hana varırlar. Handa sadece erkekler kaldığı için Arapüzengi'yi almazlar. Şah İsmail, handa çalışan hizmetçi kadından Gülizar'ın evleneceğini öğrenir. Olaylar buradan sonra GN ve MKN ile benzerlik gösterir. SN'nda Şah İsmail ile kız yola çıkarlar. Şam ya da Halep'e giderler. Vardıkları şehirde Kamberta sayesinde iyi bir ev bulurlar. O evde yaşlı kadın yaşıyordu. O kadına misafir olurlar. Kadın, Şah İsmail ile kızı evinde güzelce ağırlar. Şah İsmail, Şeyhül Arap'ın kızının nerde olduğunu kadından öğrenir ve kızı yaşlı kadını haberci olarak gönderir.

d. Gülizar ile buluşma: AV, GN ve MKN'nda Şah İsmail Gülizar'la sözleştikleri gül bahçesinde buluşurlar. Birbirlerine sarılıp hasret giderirler. Âşıklar, Arapüzengi'nin uyarısı ile birbirlerinden ayrılıp Şah İsmail'in memleketine doğru yola çıkarlar. SN'nda ise hikâye farklı şekilde ilerlemektedir. Bu nüshada, Şah İsmail, kızın yerini

evinde kaldığı yaşlı kadından öğrenir ve yaşlı kadını Şeyhü'l Arab'ın kızının yanına haberci olarak gönderir. Kadına, Şeyhü'l Arap'ın kızının kendisine verdiği nişaneyi (yüzüğü) verir. Yaşlı kadın, zindana varır. Zindanın çatısına çıkar ve oradan kıza ilk olarak gül atar. Kız gülü parçalar. Bu sefer de reyhan çiçeği demetine geçirilmiş yüzüğü atar. Kız yüzüğünü tanır ve düşer bayılır. Kendine geldiğinde yaşlı kadını yanına çağırır. Kadın, kızı iyileştirmek bahanesiyle zindana girer. Kız, kadına Şah İsmail'i sorar. Yaşlı kadın durumu kıza anlatır ve ilaç getirmek bahanesiyle tekrar evine gidip, Şah İsmail'i kadın kılığında zindana, kızın yanına getirir. Şah İsmail ile kız hasret giderirler. Şah İsmail, kızı kaçırmak için plan yapar ve kıza anlatır. Yaşlı kadın Şeyhü'l Arap'a kızının iyileştiğini müjdelir. Şeyhü'l Arap, kızının yanına gelir. Kız, babasına zindandan çıkmak istediğini söyler. Şeyhü'l Arap kabul eder ve zindandan çıkarılır. Kız önce hamama gider, sonra da gül bahçesine gider ve oradan Şah İsmail ve atlı tarafından kaçırlır.

Kahramanın Gurbetten Dönüşü: GN, MKN ve AV'ında bu kahramanın gurbetten dönüşü epizodu benzerlikler gösterir. GN'nda Şah İsmail ile Arapüzengi Gülizar'ı kaçırdıktan sonra bir müddet yol giderler. Arapüzengi, Şah İsmail ile Gülizar'ın uygun bir yerde dinlenmelerini ister. Sevgililer uyuyunca, üstlerine bir ordu gelir. Arapüzengi, Şah İsmail'i uyandırmaya kıyamaz ve bu ordu ile savaşır, kazanır. Şah İsmail, uyandığında olanları anlatır ve hemen yola çıkarlar. İlk önce Arapüzengi'nin sarayına daha sonra Gülperi'nin sarayına giderler. Buradan Gülperi'yi de yanlarına alarak Şah İsmail'in memleketine varırlar. MKN'da da olaylar GN ile aynıdır. AV'ında da olaylar, GN ve MKN'na benzemektedir. Diğer nüshalarla AV arasında bir tek fark vardır. Bu fark, Şah İsmail uyuduktan sonra onları öldürmek için üzerlerine ordu gelir. Arapüzengi bu ordunun komutanının kellesini alır. Bunu gören askerler kaçar, ordu dağılır. SN'nda olaylar diğer nüshalardan farklı gerçekleşir. Şah İsmail, Atlı ve Yaşlı kadın ile birlikte Şeyh'ül Arap'ın kızını kaçıtır ve Yaşlı kadını da yanlarına alarak bir müddet yol giderler. Gittikleri yerde Şah İsmail, Şeyh'ül Arap'ın kızının dizlerinde uyumak ister. Şah İsmail uyuyunca Atlı, gece nöbet tutar. Şeyh'ül Arap on iki askeri ile Şah İsmail'in olduğu yere gelirler. Atlı, kıza Şah İsmail'i uyandırmamasını ancak savaşırken attan düşerse uyandırmasını söyler. Atlı, Şeyh'ül Arap ve adamları ile savaşırken gücü tükenir. Şeyh'ül Arap'ın kızı bu yüzden ağlamaya başlar ve gözyaşından Şah İsmail uyanır. Hemen savaşmaya başlar ve Şeyh'ül Arap'ın askerlerini öldürür. Şeyh'ül Arap'ı öldürmeyip, kızın ne isterse yapsın diyerek Şeyh'ül Arap'ı kızının eline bırakır. Kız, Şeyh'ül Arap'ı affeder ve Şah İsmail atlı Yaşlı kadın ve Şeyh'ül Arap'ın kızıyla birlikte yolculuklarına devam ederler. Gülperi'nin memleketine varırlar. Gülperi'yi memleketinden alırlar ve yerine abilerine hizmet etsin diye Yaşlı kadını bırakıp yola devam ederler.

Kahramanın Babasının Oğlu ve Gelinleri Hakkındaki Düşüncesi: AV'nda bahsi geçen epizotla ilgili bir motif yer almamaktadır. GN ve MKN'nda Şah İsmail'in babasının gelinleri ve oğluya ilgili düşünceleri ve yaşananlar benzerlik göstermektedir. Şah İsmail ve yanındakiler, Şehzade ile Gülperi'nin karşılaştıkları

çeşmeye gelirler. Şehre doğru hareket ederken, bir çoban ile karşılaşılır. Çobanı padişaha koçu göndermesi için yollarlar. Hizmetçiler koçları getirirler. Şah İsmail ve yanındakiler şehre doğru yola çıkarlar. Arapüzengi bu esnada bir remil atar. Remil kötü çıkar. Şah İsmail'e saraya gitmemeleri gerektiğini söyler. Bunun üzerine Şah İsmail, kızları saraya değil, başka konağa götürür. Bir zaman sonra Şah İsmail'in annesi, konağa misafirlige gider. Kızlar, Hanım sultanı el üstünde tutarlar. Hanım sultan, kızları kıskanır ve saraya varınca Padişah'a Şah İsmail'i öldürmesi gerektiğini, kızları da kendine eş yapması gerektiğini aksi takdirde kendisini öldüreceğini söyler. Padişah, karısının söylediklerini kabul eder ve oğlunun konağına kızları görmeye gider. Kızlara âşık olan padişah, vezirini çağırır ve oğlunu öldürmenin yollarını arar. Vezirinin verdiği fikirle zehirleyerek öldürmek ister; ama Arapüzengi'nin attığı remil sayesinde Şah İsmail, padişahın elinden kurtulur. Padişah veziriyle birlikte plan yapar. Şah İsmail'i satranç oynamak için çağırırlar. Padişah oğluyula satranç oynar ve üç kez yenilir. Şah İsmail, babasına ayıp olmasın diye bir kere yenilir. Babası Şah İsmail'in ellerini bağlatır ama Şah İsmail ipleri koparır. Babası, Şah İsmail'e hangi ipi kopartamayacağını sorar ve Şah İsmail yayının kirişini kopartamayacağını söyler. Bunun üzerine Şah İsmail'in ellerini yayının kirişi ile bağlarlar ve infaz etmeye götürürler. Ulemalar araya girer ve padişah, Şah İsmail'in gözlerini çıkararak dağ başına bırakır. SN'nda Şah İsmail'in babası, oğlunun evine ziyarete gelir. Padişah, kızlara âşık olur ve veziriyle birlikte oğlunu öldürmenin yollarını ararlar ve padişah, oğlunu ava davet eder. Şah İsmail yola çıkar, kızlar yanında bir köpek gönderirler. Padişah, oğlunu çok kurak bir yere ava götürür. Tuzlu köfte yedirir. Oğlan çok susar ve babasından su ister. Baba, oğluna bir göz karşılığında su vermeyi kabul eder. Şah İsmail iki gözünü birden vermeyi kabul eder. Padişah Şah İsmail'in gözlerini söküp atar. Şah İsmail'in köpeği, Şah'ın gözlerini alıp dilinin altında saklar. Padişah, oğlunu soyarak av yerinde bırakıp gider ve Şah İsmail'in evine kızları getirmesi için adam gönderir.

Hikâyelerin Sonu: AV'nda Arapüzengi, Şah İsmail'e “-Gülizar ilk göz ağrın, baş tacın, taçlı hatunun olsun. Gülperi ikinci sultanın olsun. Arap Özengi de helalin olsun!” demiş. Şah İsmail hanımlarına sarılmış ve hikâye bitmiştir. GN ve MKN'sında sonuç bölümü birbirine benzerdir. Şah İsmail, padişahın adamları tarafından gözleri oyularak dağa bırakılır. Şah İsmail bu dağda çok zor durumdayken üstünden iki güvercin geçer ve bu güvercinlerden iki tane tüy düşer. Güvercinler geçerken kendi aralarında, Şah İsmail'in gözlerinin nasıl açılacağını konuşurlar. Meğer Şah İsmail kuş dili bilmektedir. Şah İsmail, güvercinlerin dediklerini yapar; Allah'a dua eder ve gözleri açılır. Şah İsmail, sonra bir adamın yanına işe girer. Burada çalışırken asker toplandığını duyar ve yanında kaldığı adamdan izin alarak, asker olur. Şah İsmail'i hemen savaşa götürürler. Padişahın ordusu Şah İsmail'e karşı savaşmaktadır. Şah İsmail, Arapüzengi ile savaşmak ister ve savaş başlar. Bir günün sonunda galip gelen olmaz. Şah İsmail, padişaha at ve silahı olmadığı için Arapüzengi'yi yemediğini söyler. Padişah, Kambertay'ı, Şah İsmail'e verir. Şah İsmail, tayı almak için gittiğinde,

Arapüzengi ve kızlarla gizlice konuşur ve durumu anlatır. Arapüzengi ile ertesi gün tekrar dövüşeceklerdir. İkisi plan yaparlar. Ertesi gün olur; Şah İsmail, Arapüzengi'yi yener ve onu öldürmesi için padişahı çağırır. Padişah, Şehzade'ye yaklaştığında, Şah İsmail, Arapüzengi'yi bırakır ve Arapüzengi padişahı öldürür. Daha sonra herkes, Şehzade'yi tanır. Şehzade tahta çıkar ve Gülperi ile kırk gün düğün yaparlar. SN'nda padişah gelinlerini huzuruna çağırır. Gelinler gitmezler. Atlı, gelen haberci ve askerlerin kulaklarını keserek padişaha yollar. Şah İsmail'in evlerine getirilmesini ister. Padişah bunun üzerine Atlı'nın üzerine ordu yollar. Diğer kızlar ellerinde zehir ile beklerler. Arapüzengi tek eliyle savaşmaktadır. Şah İsmail Hızır'ın yardımıyla bırakıldığı dağdan kurtulur, gözleri açılır ve eve döner. Atlı ile konuşurlar ve Şah İsmail yüzü siyah boyalı hâlde şehre gider. Padişah'tan kızları yakalamak için izin ister. Padişah'tan izni alınca, evine gelir. Atlı, Şah İsmail'i tanyamaz ve Şah' a saldırır, dövüşürler. Şah İsmail, atlıya kim olduğunu söyler ve savaşa son verirler. Şah İsmail, kızları yakalayıp saraya götürür. Padişah çok sevinir ve Şah İsmail'in elini öpmek isterken, Şah İsmail padişahın kellesini alır. Hükümdarlığını ilan eder ve herkes Şah İsmail'e itaat eder.

NÜSHALARIN MOTİF YAPISI

Türkçe Büyük Sözlükte motif kavramı, "Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri; bir eserde sık sık tekrarlanan süsleyici öğe ve bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birimi" anlamlarına gelmektedir. (Akalin 2005:1409)

Hikâye etmenin en küçük unsuru motiftir. Halk nesrindeki motif kavramı ile nakışta, resimde ve mimarideki motif kavramı arasında büyük fark vardır. Bir öğenin halk nesrinde motif olabilmesi için olağanüstü olması gerekmektedir. Bu olağanüstülük anlatının unsurları olan kahramanda, olayda, zamanda, mekânda vs. karşımıza çıkmaktadır. (Alptekin 2009:295)

Doğan Kaya ise motifi; "mitoloji, masal, efsane, destan ve halk hikâyesi gibi türlerde, yaşama gücüne sahip en küçük öğeye verilen ad" olarak tanımlar. (Kaya 2007:532)

Bu motif incelemesinde ise Süleymaniye nüshası Prof. Dr. Faruk Çolak incelemesinden, Milli Kütüphane nüshası Nilgün Gedik Çetin incelemesinden, Alanya varyantı bir saha derlemesinden, Grek nüshası ise İbrahim Karahancı'nın incelemesinden yola çıkılarak yapılmıştır:

Çocuksuzluk Motifi: SN'nda hikâye çocuksuzluk motifi ile başlar: *Bu padişahın çocuğu hiç yoktu. Uzun bir süre dua etti ve Allah'a yalvardı.* AV da ise böyle bir duruma yer verilmemiştir. GN da SN gibi çocuksuzluk motifi ile başlar: *Padişah yine ah çekip gerçek*

bir eksiğimiz yok amma şu dünya da bir evladım olmadı ki ben öldükten sonra tahtıma oturma dedi. MKN ise bu durum GN SN ile aynıdır, hikâye çocuksuzluk motifi ile başlar.

Tebdil-i Kıyafet Motifi: Tebdil- i kıyafet SN'da çocuğu olmayan padişahın bu durumun sebebinin öğrenmek için tebdil-i kıyafete girer: *Vezir padişahın yerini aldı, padişah da bir takım derviş elbisesi giydi.* AV'nda ise Şah İsmail'in onu kurtaracağı haberini alan Gülizar, saraydan tebdil-i kıyafet giyinişini sevdiğine ulaşır: *Gülizar tebdil-i kıyafet giyinişini gülistanına varmış. O gün bu gündür hasretlikten gönülleri çıra gibi yanıp tutuşan iki âşik birbirlerine sarılmışlar, ayırana aşk olsun.* GN'nda ise padişah veziriyle derviş hırkası giyip, halkın içine karışır ve yolda bir çeşme yanında durup abdest alıp namaza dururlar: *Padişah vezire ey lala bugün senin ile seyahata çıkalım ayney devran ne suret gösterir dedi bunları hırkaları geyip saraydan kalkıp yola revan oldular.* MKN'nda ise böyle bir durumdan bahsedilmemiştir.

Pir, Derviş Motifi: SN'nda çocuğu olmayan padişah, aksakallı bir adamla karşılaşır, tebdil-i kıyafete girmiş olan padişahı tanır ve derdinin dermanını vererek padişahla bir anlaşma yaparlar. Bu anlaşmaya göre padişaha aksakallı adam bir elma verir ve erkek çocuğunun olacağını söyler, bunun karşılığında da doğacak oğlana kendisinin ad vermesi için söz ister.

GN'nda ise; padişah namazda selam verdikten sonra karşısında dervişini görür ve derdine derman olmasını ister. Derviş te padişaha bir elma verir; bu elmayı kendisinin, karısının ve ahırdaki tayının yemesini ister. Derviş elmayı bir şartla verir; zamanı gelince doğacak olan çocuğa adını derviş verecektir! MKN'nda ise padişah lala ile birlikte çeşme başında namaz kıldıktan sonra, yanlarında bir derviş belirir; derviş padişah olduğunu, padişahın ne derdi olduğunu bilir ve padişaha derdine derman bir elma verir.

AV'nda ise pir motifine yer verilmemiştir.

Elma Motifi: SN'nda çocuğu olmaya padişaha aksakallı adam bir elma verir. Padişah ta elmayı üçe bölerek birisini kendisi yer, birisini de eşine verir, öbürünü ise kısrağına verir. Allah onlara bir oğlan çocuğu, kısrağına da bir tay verir. AV'nda ise elma motifine yer verilmemiştir.

GN'nda ise, elma motifi SN'ndaki elma motifiyle benzerlik gösterir. Padişahın derdine derman olacak olan derviş, elmayı padişaha verir. Dokuz ay sonra padişahın bir oğlan çocuğu, kısrağın da bir tayı dünyaya gelir. Bu motif, MKN'nda ise yine aynı şekilde gerçekleşir; padişah dervişin verdiği elmayı hem kendine, hem karısına, hem de kısrağına yedirir; belli bir süre sonra kısrağın bir tayı, padişahın da bir oğlu olur.

Ad Koyma Motifi: SN'nda uzun süre sonra gelen aksakallı, oğlanın kulağına kuran okuyarak, Şah İsmail adını verir. Şah İsmail'in atının adı da Kemberta olur.

AV'nda ise bu motif yer almamaktadır.

GN'nda ise, şehzade on beş yaşına geldiğinde, tam padişah meclisi toplamış şehzadeye ad koyacakken derviş gelir ve şehzadenin adını Şah İsmail, tayın adını da Kamertay koyar. MKN'nda ise ad koyma motifi şu şekilde gerçekleşir: Şehzade on beş yaşına gelir; şehzadeye isim koymak için toplanırlar, o sırada derviş gelir ve şehzadeye Şah İsmail, kısrağa da Kambertay adını koyar.

Tahsil ve Terbiye Motifi: SN'nda ve AV'nda görülen bir motif değildir. GN ve MKN'nda padişahın oğlunun eğitim görmesi için padişah sarayın altına ay ve güneş yüzü görmeyen bir mahzen yaptırır; şehzade on iki yaşına kadar okuyup, tahsil sahibi olur.

Av Motifi: Bu motif, SN'nda iki yerde karşımıza çıkmaktadır. AV'nda ise av motifi: *Şah İsmail ava çok meraklı imiş. Attığı vuran iyi bir avcıymış. Bir gün arkadaşları ile ava çıkmışlar.* GN ve MKN'nda ise şehzadeye ad konulduktan sonra ava çıkar.

Don Değiştirme Motifi: SN'nda Şah İsmail, av töreni sırasında bir ceylanın peşinden gider ve ceylan bir çadırın içerisine girer. Daha sonra ceylanın aslında güzel bir kız olduğu ortaya çıkar. Bu motif, SN'nda şöyle yer alır: *“Şah İsmail, anneciğim benim avım buraya gelmiş; avımı ver! Oturmayacağım, geri dönmem lazım, arkadaşlarımın yanına dönmem gerekiyor.” dedi.*

Kadın: *“Başına hayran olduğum, sizin gördüğünüz avımız değil, o benim kızım, Şeyhül Arab'ın kızıdır. Kendi memleketine küsmüş, buralara gelmiş. O, tuzak yerlerde soygun yapar, bize getirir ve onlarla yaşarız. Ve o sihir okullarında okudu ve türlü şeyler öğrendi. Kendi kendisini kuşa, ceylana, yılanı döndürür.”*

AV'nda don değiştirme motifi karşımıza çıkmamaktadır.

Benzerlik; SN, MKN, GN'nda Şah İsmail, av sırasında gözüne bir ceylan kestirir ve onun peşinden gider, kız ceylan donuna girmiştir.

Âşık Olma Motifi: SN'nda âşık olma hadisesi, şehzade bir av töreni sırasında Şeyhül Arab'ın kızına âşık olur.

AV'nda bu motif, Şah İsmail bir av sırasında bir çeşme başında soluklanırken güzeller güzeli bir Yörük kızı görür ve o anda birbirlerine âşık olurlar. GN ve MKN'nda ise durum aynıdır; şehzade bir av töreni sırasında Gülizar'a âşık olur.

Yüzük Motifi: SN'nda şöyle karşımıza çıkar: *“Şah İsmail yüzük ve mendilini kızla değiştirdi.”*

AV'nda ise Şah İsmail ile Gülizar çeşme başında nişanlanmışlardır. Daha sonra Gülizar'ı saraydan kurtarmak için yaşlı bir kadının yardımıyla yüzüğü Gülizar'a iletir; Gülizar, Şah İsmail'in geldiğini anlar.

GN'nda Gülizar ile Şah İsmail karşılaştığında, Şah İsmail parmağındaki yüzüğü Gülizar'a, Gülizar da Şah İsmail'e tarağını verir. MKN'nda ise Gülizar, tarağını Şah İsmail'e hatıra olarak verir.

Sayı Motifi: SN'nda sayılar pek çok yer de karşımıza çıkar: *yedi gün, üç gün, yedi oğul, yedi gün*. AV'nda ise *üç gün üç gece, yedi gardaş, kırk gün*.

GN ve MKN'nda da *kırk gün kırk gece düşün* olarak geçer.

Mektup Motifi: SN'nda mektup, birkaç yerde karşımıza çıkar: 1.Padişah Şeyhül Arab'a bir mektup gönderir ve O'nu kızını istemek için huzuruna çağırır. 2. Gülizar, Şah İsmail'e bir mektup bırakır; mektubun içinde: *"Ey Şah İsmail, şirin ruhum! Eğer beni arıyorsan, ya Şam ya da Halep'te bulursun!"* diye yazılmıştı.

AV, MKN ve GN'nda bu motif karşımıza çıkmamaktadır.

Çeyiz Motifi: SN'nda bu motif şöyle karşımıza çıkar: *"Kızın babası Şeyhül Arap, birkaç dakika içerisinde kızın temsilcisi oldu ve kız oğlana nikâhladı. Şerbetler içtiler ve gelin çeyizi hazırladılar..."*

AV, MKN ve GN'nda bu motif yer almamaktadır.

Renk Motifi: AV'nda *kara çadır*, SN'nda *yeşil çadır*, GN'nda ise *mavi çadır* olarak karşımıza çıkmaktadır. MKN'nda ise sadece *çadır* olarak geçer ve renk söylenmez.

Babadan İcazet Alarak Yola Çıkma Motifi: SN'nda, Şah İsmail âşık olduğu kızı aramaya çıkmak için babasından icazet alır: *"Aziz babam, Allah'a emanet olun. Belki beni tekrar göremeyeceksiniz. Nişanlım gitmiş. Benim de onun peşinden gitmem ve her nerede ise onu bulmam lazım."* dedi.

AV'nda, SN'nda olduğu gibi babasından icazet alarak gurbete çıkar:

GN ve MKN'nda ise durum farklıdır, şehzadeyi babası makamından kovar; fakat şehzade düştüğü bu hâlden kurtulmak için yollara revan olur.

At Motifi: Bu motif, SN'nda *kemberta*, GN'nda *kamertay* AV'nda ise *kamer tay* olarak geçmektedir. MKN'nda ise *kambertay* olarak geçmektedir.

Av Sırasında Uykuya Dalma Motifi: AV'nda bu motif şöyle karşımıza çıkar: Yörük kızıyla karşılaşan Şah İsmail bir süre kendine gelememiş, kendine geldiğinde ise Yörük kızını bulamamıştır. SN, MKN ve GN'nda bu motif yer almamaktadır.

Kahramanın Derdini Öğrenme Motifi: SN'nda bu iş amca kızına düşmektedir. AV'nda ise kahramanın bu hâline üzülen padişah, namlı hekimler ve müneccimler toplar; fakat oğlunun derdine derman olamaz.

GN ve MKN'nda bu motif, Şah İsmail'in arkadaşının bir güzele vurulduğunu söylemesiyle ortaya çıkar.

Araya Kılıç Koyma Motifi: SN’nda Şah İsmail, Gülizar’ı bulmadan kimseye dokunmayacağına yemin etmiştir. Şah İsmail, Müslüman Şah’ın Peri kızıyla arasına uyrurken kılıç koymuştur. AV ve MKN’nda böyle bir motife yer verilmemiştir.

GN ise SN ile benzerlik gösterir. Şah İsmail, Gülperi ile yattıklarında araya kılıç koymuştur.

Hızır Motifi: Bu motif, SN’nda karşımıza şöyle çıkmaktadır: Şah İsmail Müslüman Şah’ın Peri kızının yedi kardeşiyle beraber Frenk padişahının askerleriyle savaşırken yaralanır. Tam o sırada Hızır görünür ve Şah İsmail’in yarasını sıvazlar; Şah İsmail iyileşir. AV, MKN ve GN’nda böyle bir motife yer verilmemiştir.

Kafatasından Kuleler Yapma Motifi: SN’nda bu motif şöyle geçmektedir: *“Yanına birisi insan kafasından, diğeri insan gövdesinden yapılmış iki minareli diğerlerinden daha yüksek bir çadır vardır.”* AV ve MKN’da böyle bir motif yer almamaktadır. GN’nda ise Şah İsmail ile Arap konuşurken bu motiften bahsederler.

Benzerlik: SN, GN, AV’nda Arapüzengi’nin yüzü peçelidir.

Tuzlu Yemek Yedirme ve Su Karşılığında Gözlerini Oyma Motifi: Gelinlerine âşık olan padişah, Şah İsmail’i öldürmek ister. Bunun için Şah İsmail’e tuzlu yemek yedirir ve su karşılığında gözlerini ister. Bu motif, SN’nda geçmektedir; fakat AV’nda bu motife yer verilmemiştir. GN ve MKN’nda ise padişah oğluna zehirli bir yemek ikram eder, onun ölmesini ister.

Kör Gözün Açılması Motifi: SN’nda padişah tarafından gözlerinden olan Şah İsmail’in yardımına Hızır gelir ve Şah İsmail’in gözlerini sıvazlar; Şah İsmail’in gözleri açılır. AV’nda böyle bir motife yer verilmez.

GN’nda bu motif karşımıza şöyle çıkar: *“Şah İsmail av sırasında kızı görür ve güzelliği karşısında bayılır kalır. Kızın yanındaki nine, kıza senin memelerin onun gözlerine şifadır; memelerini onun gözlerine sürdüğünde Şah İsmail’ in aklı başına gelir...”* der. GN ve MKN’nda bu motifte, gözleri babası tarafından mil çekilen Şah İsmail ormana atılır. Oradan geçen güvercinler tüy düşürür ve Şah İsmail bunları alarak gözlerine sürer ve gözleri açılır.

Talih Baktırma Motifi: AV’nda, Şah İsmail çeşme başında Gülizar’ı gördükten sonra kendinden geçer; bu duruma üzülen padişah, oğlunun derdini öğrenmek için namlı hekimler ve müneccimler çağırır. Bu durum SN, MKN ve GN’nda yer almamaktadır.

Çeşme Motifi: Bu motif, SN’nda yer almamaktadır. AV’nda Şah İsmail ve Gülizar, birbirlerini çeşme başında görüp âşık olurlar ve hikâyenin sonunda yine o çeşmenin başına gelirler: *“Gide gide bir subaşına varmışlar. Burası Şah İsmail ile Gülizar’ın ilk göz göze gelip yangın oldukları çeşme başıymış.”* GN ve MKN’nda ise şehzade, av sırasında yanındakilerle birlikte bir çeşme başına gider.

Kırk Motifi: Bu motif, AV'nda *kırk gün yas* olarak karşımıza çıkar. Kırk motifi, SN'nda yer almamaktadır. GN'nda ise *kırk gün mühlet* olarak karşımıza çıkar. MKN'nda *kırk gün kırk gece düşün* olarak geçer.

Kimliğini Ortaya Çıkarma Motifi: SN'nda peçenin sıyrılması ve yüzün görünmesi şeklinde değil, yakanın yırtılarak memelerin ortaya çıkması şeklinde karşımıza çıkar.

GN, MKN ve AV benzerlik gösterir; bu nüshalarda, kimliğini ortaya çıkarma motifi, peçenin sıyrılması ve yüzün görünmesi şeklinde karşımıza çıkar.

Sevgiliyi Uyandırma Motifi: SN'nda Şah İsmail, sevgilisini kaçırdıktan sonra uykuya dalar. Gülizar'ın gözyaşının Şah İsmail'in yüzüne damlaması neticesinde de uyanır; bu motif AV'nda yer almaz.

GN'nda ise bu durum şöyle ifade edilir: "*Arap askerlerle savaşıp birazını kırdıktan sonra eline sazi alır ve bu durumdan Şah İsmail'i haberdar ederek uyandırır...*" Bu motif, farklı bir şekilde MKN'nda yer almaktadır. "*Şah İsmail güzeller güzeli Gülizar'ı görünce çadırın yanına bayılır, Gülizar da yaşlı karının dediği gibi memelerini çıkarıp Şah İsmail'in yüzüne sürer, Şah İsmail' de orada kendisine gelir...*"

Kuşdili Motifi: AV'nda Şah İsmail kuşdilini bilir ve dara düşünce bir dua okuyup, iki elini şaplatınca istediği olur. Bu motif, SN'nda yer almaz. GN ve MKN'nda Şah İsmail kuş dilini bilir; fakat bir dua okuyup, iki elini şaplatınca istediğinin olması durumu, söz konusu değildir.

Tarak Motifi: AV ve SN'nda bu motif yer almamaktadır. GN'nda ise Gülizar ile Şah İsmail karşılaştığında, Şah İsmail parmağındaki yüzüğü Gülizar'a, Gülizar da Şah İsmail'e tarağını verir. MKN'nda ise Gülizar, Şah İsmail'e ondan bir hatıra olarak tarak verir.

Benzerlik: AV ve GN'nda Şah İsmail'in âşık olduğu kız, Yörük kızı olarak geçer, SN'nda böyle bir bilgi yoktur.

Düğüne Son Anda Yetişme Motifi: Bu motif, bütün nüshalarda görülür. Şah İsmail, Gülizar başka biriyle evleneceği sırada onu saraydan kurtarır.

Kan İle Pişmiş Pilav Motifi: Bu motif, MKN ve GN'nda görülür; diğer nüshalarda yoktur. İmtihan maksadıyla kan ile pişmiş pilav, Şah İsmail'in önüne gelir.

Remil Motifi: GN ve MKN'nda Arap, bir remil atar ve Şah İsmail'in babasının sarayına gitmemeleri gerektiğini, eğer giderlerse sonunun fena olacağını dile getirir. Başka bir bölümde de Arap bir remil atar ve babasının oğlunu zehirleyeceğini görür. Ona sihirli bir yüzük verir ve yemekleri yemeden önce parmağına takıp öyle yemesini söyler. Bu motif AV ve SN'nda yer almaz.

Benzerlik: SN'nda ve GN'nda Şah İsmail'in babası oğlunun üç eşine de âşık olur ve türlü oyunlarla oğlunu öldürmeye çalışır. AV'nda böyle bir durum yoktur.

Şah İsmail'in Gözlerine Mil Çekilmesi Motifi: Bu motif, MKN ve GN'nda görülür. Padişah, Şah İsmail'in gözlerine mil çektirir. AV ve SN'nda bu motif yoktur.

Benzerlik: Hikâyenin üç nüshasında da Şah İsmail ve Gülizar kavuşur.

Şekerli Şerbet Motifi: Bu motif, 4 nüsha içerisinde sadece MKN'nda görülmektedir. Padişah, Gülizar'ın babasından Gülizar'ı isterken bu motif görülmektedir. Şah İsmail yolculuğu sırasında, Gülperi'nin kardeşleri ile şekerli şerbet içerler.

1. AV-SN- GN-MKN Giriş Bölümü Karşılaştırması:

AV'nda hikâye, Şah İsmail'in av motifi ile başlarken; SN, MKN ve GN'nda hikâye çocuksuzluk motifi ile başlar.

2. AV-SN- GN-MKN Âşık Olma Motifi Karşılaştırması:

AV'nda Şah İsmail ile Gülizar çeşme başında karşılaşırlar ve orada âşık olurlar. SN, MKN ve GN'nda ise Şah İsmail av sırasında bir ceylanı avlamaya çalışırken, ceylan çadırın içine girer. Şah İsmail peşinden gittiğinde, gördüğü ceylan donuna girmiş güzeller güzeli Gülizar'dır ve orada birbirlerine tutulurlar.

3. AV-SN- GN-MKN Aşkın Engellenmesi Motifi Karşılaştırması:

SN'nda kızın abileri, Gülizar'ı Şah İsmail'e vermek istemezler ve hemen o gün eşyalarını toparlayıp oradan uzaklaşırlar. GN ve MKN'nda kızın annesi, Gülizar'ı Şah İsmail'e vermek istemez ve hemen o gün oldukları yerden uzaklaşırlar. AV'nda ise Şah İsmail, çeşme başında gördüğü Gülizar'ı her yerde arar ama bulamaz. Gülizar, Yörük kızı olduğu için bir orada bir buradadır.

4. AV-SN- GN-MKN Kavuşma Motifi Karşılaştırması:

AV'nda Şah İsmail, zor uğraşları sonucunda sevdiğinin olduğu yeri bulmuş, oradaki bir kadına yüzüğü Gülizar'a vermesi için göndermiştir. Gülizar ise Şah İsmail'in geldiğini anlayarak, tebdil-i kıyafete girerek gülistana çıkmış ve burada iki âşık birbirlerine kavuşmuştur. SN'nda da AV'na benzer bir durum söz konusudur. Bu defa, bir nine Şah İsmail'den yüzüğü alarak kızın kapatıldığı yere götürür. Kız, Şah İsmail'in geldiğini anlar ve nine Şah İsmail'i de alarak kızın hapsedildiği zindana götürür ve iki âşık orada kavuşurlar. GN ve MKN'nda ise koca kadın, kıza altın tarağı gösterince, kız sevdiğinin geldiğini anlar ve koca kadına Gülistan bahçesinde dolanacağını, onu orada bulabileceğini söyler. Âşıklar, birbirlerini görünce sarılırlar.

5. AV-SN- GN-MKN Bitiş Karşılaştırması:

AV'nda, şah İsmail'in Gülizar ilk göz ağrısı, Gülperi ikinci sultanı, Arap Özengi de helali olmuştur. Şah İsmail üç güzele de sevgi ve şefkatle sarılır ve hikâye burada tamamlanır. SN ve MKN'nda, Şah İsmail babasını öldürür ve tahta geçer; hikâye mutlu son ile biter. GN'nda ise çektikleri derdi, kederi bir kenara bırakırlar ve ömür boyu zevk ve sefa içerisinde yaşarlar.

ALANYA VARYANTI, SÜLEYMANİYE NÜSHASI, GREK NÜSHASI, MİLLİ KÜTÜPHANE NÜSHASI NAZİM BÖLÜMLERİ

Bu dört nüsha incelendiğinde, SN'nda manzum kısımlar yoktur ve tamamen mensur olarak oluşturulmuştur. AV ile GN'nı karşılaştıracak olursak; GN çoğunlukta manzum kısımlardan oluşmaktadır. MKN ile GN büyük benzerlikler göstermektedir.

GN ve AV'nda padişah, oğlunun derdine derman olmak için ülkenin güzel kızlarını toplar ve bu durum karşısında Şah İsmail şu şiiri söyler;

“Bölük bölük olmuş huni kızları

Hiçbirisi Gülizar'a benzemez.”

Şiirin bu kısmı, her iki hikâyede de benzerlik gösterir. Bu benzerlik dışında, iki hikâye arasında tam bir benzerlik yoktur. GN'nda metin, ağırlıklı olarak manzumdur. Diğer bir husus da GN ve MKN'nda Şah İsmail ile Gülizar, Gülperi, ve Arap Üzengi karşılıklı şiir söyleşirken; AV'nda Gülperi ile Arap Üzengi bazı durumlar karşısında şiirler söylemişlerdir. Nazım kısımlarında, MKN ile GN arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, Antalya'nın Alanya ilçesinden Sedat Çolak Bey tarafından derlenmiş olan Şah İsmail Hikayesi, Ankara Milli Kütüphanede bulunan yazma nüsha, Atina'da bulunan Grek harfli nüsha ile Süleymaniye nüshası; epizot, motif ve nazım-nesir bakımından karşılaştırılmış; benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmaya halk hikâyeleri ile ilgili kısa bir bilgi vererek başlanılmış, daha sonra incelediğimiz hikâyelerin başkahramanı olan Şah İsmail'in tarihi ve edebi şahsiyeti ile ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın devamında, incelediğimiz nüshalar ile Alanya varyantı hakkında açıklamalar yapılmış; daha sonra da Şah İsmail Hikâyelerinin nüshaları, epizot ve motif bakımından incelenmiştir. Son olarak, hikâyelerde bulunan manzum bölümler de tahlil edilerek çalışmaya son verilmiştir. Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Alanya varyantının, diğer nüshalara göre daha kısa olduğu, daha az epizot, motif ve manzum bölüm bulundurduğu tespit edilmiştir. Grek nüshasının, Milli Kütüphane nüshası ile olay örgüsü, motifleri ve içerisinde yer alan şiirler bakımından birbirlerine çok benzediği gözlemlenmiştir. Ayrıca Süleymaniye nüshasının diğer anlatılara göre, mitolojik unsurları daha fazla barındırdığı ve olay örgüsünde, diğer hikâyelere göre bazı farklılıklarının olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

AÇA, Mehmet (1998), “Kozı Körpeş-Bayan Sulu Dastanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

- AKALIN, Ş.Haluk (2005), *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2009), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ yayınları.
- BORATAV, Pertev Naili (2015), *Halk Hikâyesi ve Hikâyeciliği*, Ankara: Bilgesu yayınları
- ÇETİN, Nilgöl Gedik (1998), "Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Monografik Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- ÇOLAK, Faruk. (1994), "Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma", *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Kayseri.
- ÇOLAK, Faruk (2016), "Şah İsmail Hikâyesinin Süleymaniye Versiyonu Üzerine Bir Değerlendirme", *International Academic Research Congress-INES (3-5 Kasım)*, 2201-2209. Antalya.
- ERGUN, S. Nushet (1946), *Hatayı Divanı Şah İsmail Safevi Edebi Kişiliği Hayatı Nefesleri*, Ankara: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- KARAHANCI, İbrahim (2013), "Grek Harfli Türkçe Bir Metin: Hekye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanım (Çeviri Yazılı Metin, Dil İncelemesi, Sözlük)" *Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bursa.
- KAYA, Doğan (2007), *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAYA, Doğan, S. Koz (2001), *Halk Hikâyeleri-1*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- MACİT, Muhsin (2018), "Şah Hatâyî İle Taçlı Hanım Hikâyesi", *Milli Folklor*, Yıl:18, S.117, s.5-18.
- TURGUT, Vedat (2016), "Şah İsmail'in Hatunu", *Otam*, S.39, s.27-35.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/sah-ismail#2-edebiyat> (06.05.2020).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/sah-ismail#1>, C. 38, s253-255 (06.05.2020).